

Capsulair Places *Analysis and Therapy of the Public Space*

Place: open, unbuilt section of ground in front of or within the walls of a building (...) space occupied by person or item.¹

'Capsularisation' manifests itself in many forms in the contemporary city.² Shopping centres in suburban environments or isolated and specialized spaces for specific groups in historical city centres are just some examples of the manifestation of this phenomenon in West-European urbanism. In the historical city capsularization is usually linked to what is referred to as *Disneyfication* and *gentrification*. Beyond that, the phenomenon is often dismissed as the logical result of urban environments geared to a motorised public.

This text evolved from a sense of unease about a number of influential theoretical studies of capsularization – and more specifically the alarming statements about contemporary urban public space that they have given rise to. Rem Koolhaas's phrase 'the evacuation of the public realm', Michael Sorkin's subtitle 'the end of public space', and Lieven De Cauter's statement that 'the capsule abolishes the public sphere' are just some representative examples of a dominant theoretical canon that foresees in the capsule the loss, disappearance, or end of contemporary public space.

In the remainder of this text I will try to illustrate that studies into the disappearance of public space in contemporary urbanism can be situated within a paradigm of architectural theory the roots of which go back to post-war research by Gordon Cullen, Kevin Lynch and others. Put in this perspective, the statements by Koolhaas, Sorkin, and De Cauter are not so much reactions to alarming developments in contemporary urbanism, but rather confirmations of a dominant paradigmatic *approach* to recent changes in post-war urban space.

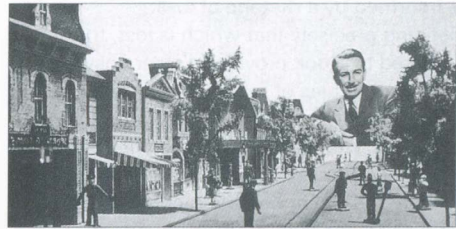
Definition of the Capsule

The notion of a *capsule* is of fairly recent origin in the field of architecture and urban design. As a concept that mediates between analysis and proposal, the capsule was introduced in the theory of the city and urbanism in 1965. In the sixth issue of the periodical *Archigram*, English architect Peter Cook wrote: 'Conceptually the "capsule" serves to describe (...) an industrial design approach. It implies a deliberate – even a preferred – lifestyle.

Capsulaire plekken *Analyse en therapie van de openbare ruimte*

Plaats: open, onbebouwd stuk grond voor of binnen de muren van een gebouw (...) ruimte die een persoon of zaak inneemt.¹

In de hedendaagse stedelijkheid toont capsularisatie zich in vele gedaanten.² Winkelcentra in suburbane stedelijke omgevingen of geïsoleerde en gespecialiseerde ruimten voor specifieke doelgroepen in de historische stadskernen, zijn slechts enkele voorbeelden van de manifestatie van dit fenomeen in de West-Europese stedelijke ruimte. In de historische stadskern wordt capsularisatie meestal verbonden met de zogenaamde processen van *disneyficatie* en *gentrificatie*. Daarbuiten wordt het fenomeen vaak afgedaan als het logische resultaat van een op een gemotoriseerd publiek afgestemde stedelijke ontwikkeling.

Walt Disney kijkt uit over Mainstreet, jaren vijftig \ Walt Disney overlooking Mainstreet, 1950s

Deze tekst is ontstaan uit een gevoel van onbehagen ten aanzien van een aantal invloedrijke theoretische analyses van capsularisatie en in het bijzonder de alarmerende uitspraken die daarin worden gedaan over de hedendaagse stedelijke publieke ruimte. Rem Koolhaas' zinsnede 'the evacuation of the public realm', Michael Sorkin's ondertitel 'the end of public space' en Lieven De Cauter's uitspraak dat 'the capsule abolishes the public sphere' zijn slechts enkele representatieve voorbeelden van een dominante theoretische canon, die ten aanzien van het capsulaire, het verlies, verdwijnen of einde van de hedendaagse stedelijke publieke ruimte voerspelt.

In het onderstaande tracht ik aan te tonen, dat de analyse van het verlies van publieke ruimte in de hedendaagse stedelijkheid kan worden gesitueerd binnen een architectuurtheoretisch paradigma, dat teruggaat op het naoorlogse onderzoek van Gordon Cullen, Kevin Lynch en anderen. In dit perspectief zijn de uitspraken van Koolhaas, Sorkin en De Cauter niet zo zeer de uitdrukking van alarmerende ontwikkelingen in de hedendaagse stedelijkheid, maar veeleer de bevesti-

ging van een dominante benadering van de naoorlogse stedelijke ruimte.

Definitie van het capsulaire

Het *capsulaire* is een vrij jong begrip in het veld van de architectuur en de stedenbouw. Als begrip dat bemiddelt tussen analyse en ontwerp, doet het capsulaire zijn intrede in de theorie over stad en stedelijkheid in 1965. In het zesde nummer van het tijdschrift *Archigram* schrijft de Engelse architect Peter Cook: 'Conceptually the "capsule" serves to describe (...) an industrial design approach. It implies a deliberate – even a preferred – lifestyle. It suggests that the city might contain a defined conglomeration of such a lifestyle, rather like a hotel. At the same time it is definitive, and would by-pass many of the myths of urban design which depend upon hierarchies of incident and the treatment of housing as folk art.'³

Cooks definitie verankert het ontstaan van het capsulaire in een retoriek van verlies. Centraal hierbij staan twee funderende mythen van stedelijkheid: de 'hierarchies of incident' en 'housing as folk art'. Met 'hierarchies of incident' refereert hij aan het unieke karakter van elk moment van het stedelijke leven en de architectuur; de singulariteit van elk stedelijk moment. Met de zinsnede 'housing as folk art' duidt hij enerzijds op het niet-industriële, volkse karakter van het stedelijke wonen, dat is verankerd in de geschiedenis en het geheugen van de stad, en anderzijds op de sociale en intermenselijke dimensie van stedelijkheid. Cooks aanvankelijke verankering van het capsulaire in een retoriek van verlies, zal kenmerkend blijken voor het verdere gebruik van het capsulaire in de stadstheorie en stedenbouw. Wordt een bepaalde stedelijke situatie als *capsulair* bestempeld, dan blijkt deze analyse keer op keer gevoed door een retoriek van verlies.

Op de vraag wat er nu precies verloren gaat, biedt de definitie van Cook een duidelijk antwoord. De mythen van de 'hierarchies of incident' en 'housing as folk art' maken geen deel uit van het *capsulaire* en zijn bijgevolg verloren. De Franse antropoloog Marc Augé stelt dat beide mythen essentieel zijn voor onze gebruikelijke definitie van *plaats* in een stedelijke context. Hij stelt dat *plaats* de som is van drie belangrijke aspecten: het feit dat mensen die een bepaalde relatie hebben er samenkomen en communiceren, het singuliere of unieke karakter van een plaats, en het potentiële geheugen ervan. De Franse antropoloog duidt met zijn definitie op een van de oudste en meest verbreide denkbeelden van stedelijkheid: het theatrale of scenografische paradigma. Het prototypische stedelijke beeld dat dit paradigma oproept is de marktplaats.⁴ Een plaats die is gedefinieerd door een toneel – de gebouwen die de markt omsluiten – waarop acteurs – de kopers en verkopers – een spel spelen – het onderhandelen over de prijzen.

It suggests that the city might contain a defined conglomeration of such a lifestyle, rather like a hotel. At the same time it is definitive, and would by-pass many of the myths of urban design which depend upon hierarchies of incident and the treatment of housing as folk art.'³

Cook's definition anchors the emergence of the capsular in a rhetoric of loss. Central are two important founding myths of urbanism: the 'hierarchies of incident' and 'housing as folk art'. With 'hierarchies of incident' he is referring to the unique character of every moment of urban life and its architecture – the singularity of every urban moment. With the phrase 'housing as folk art' he is alluding on the one hand to the non-industrial, 'folky' character of urban living, which is rooted in the history and memory of the city, and on the other to the social and inter-human dimension of urbanism. Cook's initial anchoring of the capsular in a rhetoric of loss turns out to be defining for the later use of the capsular in the field of urban theory and urban design. When a specific urban situation is deemed to be *capsular*, then again and again its analysis is informed by a rhetoric of loss.

In defining precisely that which is lost, the definition offered by Cook provides a clear answer. The myths of 'hierarchies of incident' and 'housing as folk art' do not form part of the *capsular* and are consequently lost. The French anthropologist Marc Augé claims that both myths are essential to our usual definition of *place* in the urban context. He claims that *place* is the sum of three important components: the fact that people who are related in some way assemble there to communicate; the singular or unique character of a place; and its potential memory. With his definition, the French anthropologist points to one of the oldest and most popular paradigms of urbanism: a theatrical or scenographic paradigm. The prototypical urban scene that this paradigm evokes is the marketplace.⁴ A place defined by a setting – the buildings surrounding the market – in which buyers and sellers perform as actors in the theatrics of haggling over prices.

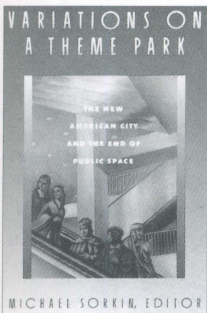
Cook's definition of urban myths determined by actors, a 'folky' architectural setting and unique urban moments, is an expression of this 'theatrical paradigm' of urbanism. His definition of the 'capsular' is consequently rooted in, and inspired by a loss of the theatrical notion of urbanism, and by a rhetoric of the notion of 'place' characteristics. Cook's definition is not an isolated case, but rather the reflection of an urban-theoretical paradigm in which the rhetoric of the *loss of place* provides the motive for a *capsular definition of place*.

The Capsular: Pathology and Therapy of the Urban Condition

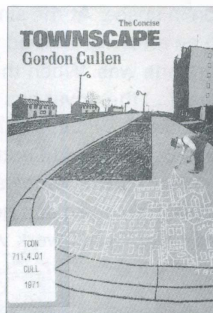
A first significant impetus for this urban-theoretical paradigm prompted by the rhetoric of *loss of place* or loss of the theatrical paradigm of urbanism must be situated in the mid-twentieth century. Shed of its utopian and social mission, urban theory and research from the 1950s onward began to concentrate on the changes – with major consequences for the experience of urban place and its theatrical aspects – brought about by Fordism, and more specifically by the introduction of the car. In 1964, the disappearance of the familiar 'place' character of urban space, caused by the introduction of mono-functional traffic lanes and the reduction of public spaces to *enclaves* or *capsules*, prompted the American theorist Melvin Webber to categorize the resulting urban environment as a *non-place urban realm*.⁵

By that time various studies had linked the latest developments in urban space to a rhetoric of the *loss of place* or the loss of an earlier paradigm of urbanism. An excellent example is the book *The Concise Townscape* by the English architect Gordon Cullen, published in 1961. The cover illustration on Cullen's book shows a man in a 'non-place' environment drawing a compact city. Cullen wrote about the image thus: 'A victim of the prairie planning traces out his public protest, the reminder of a properly concentrated town,' and continues with: 'the diagram city has been split into parts (...) all that remains is to join them so that we can build the house of man.'⁶

Michael Sorkin (red.), *Variations on a Theme Park. The New American City and the End of Public Space*, New York, 1992

Gordon Cullen, *The Concise Townscape*, London, 1971

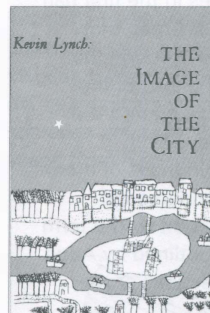

Cooks omschrijving van stedelijke mythen als bepaald door actoren, een volks architecturaal toneel en unieke stedelijke momenten, is een uitdrukking van dit 'theatraal paradigma' van stedelijkheid. Zijn definitie van het 'capsulaire' is bijgevolg verankerd in, en gemotiveerd door een verlies van een theatraal begrip van stedelijkheid: door een retoriek van verlies van 'plaats'-kenmerken. De definitie van Cook staat niet op zichzelf, maar is veeleer de afspiegeling van een stadstheoretisch paradigma waarin de retoriek van het *verlies van plaats* de drijfveer vormt voor een *capsulaire definitie van plaats*.

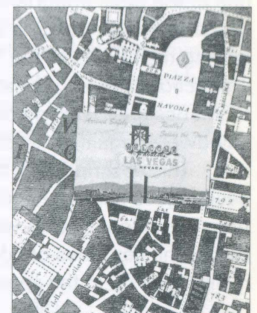
Het capsulaire: pathologie en therapie van de stedelijke conditie

Een eerste belangrijk momentum in dit stadstheoretische paradigma, gemotiveerd door een retoriek van *verlies van plaats* of verlies van een theatraal paradigma van stedelijkheid, moet worden gesitueerd in het midden van de twintigste eeuw. Ontdaan van zijn utopische sociale missie, begint het denken over stad en stedenbouw zich vanaf de jaren vijftig toe te spitsen op de veranderingen – met behoorlijke consequenties voor de ervaring van de stedelijke plaats en zijn theatrale kenmerken – die het gevolg zijn van het fordisme en meer bepaald van de introductie van de auto. Het verdwijnen van het bekende 'plaats'-karakter van de stedelijke ruimte door de introductie van mono-functionele verkeersbanen, en tot *enclaves* of *capsules* herleide publieke ruimten, vormden in 1964 voor de Amerikaanse theoreticus Melvin Webber de aanleiding om de resulterende stedelijkheid te categoriseren als een *non-place urban realm*.⁵

Kevin Lynch, *The Image of the City*, Cambridge (Mass.), 1965

Robert Venturi, Denise Scott Brown, Steven Izenour, *Learning from Las Vegas*, Cambridge (Mass.), 1972

3 Peter Cook, 'The Capsule', in: *Archigram* (1965), No. 6.
4 See the German sociologist Dieter Hazenpflug's lecture at the colloquium *Global Village. Perspektiven der Architektur*. 8 Internationales Bauhaus-Kolloquium, Weimar, 1999.

5 Melvin M. Webber, 'The Urban Place and the Non-Place Urban Realm', in: Melvin M. Webber a.o. (ed.), *Explorations in Urban Structure*, Philadelphia, 1964, p. 79.
6 Gordon Cullen, *The Concise Townscape*, London, 1971, p. 133.

3 Peter Cook, 'The Capsule', in: *Archigram* (1965), nr. 6.
4 Zie de lezing van Dieter Hazenpflug op het colloquium *Global Village. Perspektiven der Architektur*. 8 Internationales Bauhaus-Kolloquium, Weimar, 1999.

5 Melvin M. Webber, 'The Urban Place and the Non-Place Urban Realm', in: Melvin M. Webber e.a. (red.), *Explorations in Urban Structure*, Philadelphia, 1964, p. 79.

One year earlier, in his book *The Image of the City*, with a cover that clearly refers to a capsular form of urbanism, Kevin Lynch linked the rhetoric of the *loss of place* to a discussion about disorientation and fear. As Mark Wigley has illustrated, Lynch describes contemporary urbanism in his book as a dangerous environment in which the possibility of straying poses a constant and terrifying threat.⁷ Signs help in overcoming this threat, since they provide structure, direction, and above all a *sense of place*. 'We are supported by the presence of others and by special way-finding devices: maps, street numbers, route signs, bus placards. But let the mishap of disorientation once occur, and the sense of anxiety and even terror that accompanies it reveals to us how closely it is linked to our sense of balance and well-being.'⁸

Lynch's relating of a rhetoric of loss of place to danger and fear surfaces again a decade later in a study that seems to fully embrace Fordist developments in urban space: *Learning from Las Vegas* by Robert Venturi and Denise Scott Brown (1972). 'A driver thirty years ago could maintain a sense of orientation in space. At the simple crossroad a little sign with an arrow confirmed what was obvious. One knew where one was. When the crossroads becomes a cloverleaf (...) the driver has no time to ponder paradoxical subtleties within a dangerous, sinuous maze', write Venturi and Scott Brown.⁹

Proclaiming a *loss of place* and relating it to danger and fear is not without motive however. The rhetoric of loss, danger and fear in the work of Cullen, Lynch and Venturi is intentional and reflects a conscious, substantial shift in the task of urban design, for which these studies establish the contours. The pre-war vocation of urban design is almost completely ignored here. While control of the social and its design across time and space was one of the most important objectives in the first half of the twentieth century, by then it seemed that solving the effects of the 'non-place' through the *production of place* was at issue. The task of the urban designer was to protect and safeguard the city-dweller against the *loss of place*.

This description of the changing task of urban design goes hand in hand with a fundamental transformation of what was understood by the term *place*. The centuries-old definition outlined by Augé is disposed of. In the speculative sections of the

Omstreeks dezelfde tijd koppelden verscheidene analyses de nieuwe ontwikkelingen in de stedelijke ruimte aan een retoriek van *verlies van plaats* of het verlies van een eerder paradigma van stedelijkheid. Het in 1961 gepubliceerde onderzoek *The Concise Townscape* van de Engelse architect Gordon Cullen is hiervan een uitstekend voorbeeld. De illustratie op het omslag van Cullens boek toont een man in een 'niet-plaats'-omgeving, die een compacte stad tekent. Cullen schrijft over deze prent: 'A victim of the prairie planning traces out his public protest, the reminder of a properly concentrated town', en vervolgt met: 'the diagram city has been split into parts (...). All that remains is to join them so that we can build the house of man.'⁶

Een jaar eerder relateerde Kevin Lynch in zijn boek *The Image of the City*, met op het omslag een duidelijke verwijzing naar een ingekapselde vorm van stedelijkheid, de retoriek van het *verlies van plaats* aan een betoog over desoriëntatie en angst. Zoals Mark Wigley aantoonde, beschrijft Lynch in zijn boek de contemporaine stedelijkheid als een gevaarlijke omgeving waarin de mogelijkheid om te verdwalen een constante en angstaanjagende dreiging vormt.⁷ Tekens (signs) helpen om deze dreiging te overwinnen, omdat ze structuur, richting en bovenal een *gevoel van plaats* (sense of place) geven. 'We are supported by the presence of others and by special way-finding devices: maps, street numbers, route signs, bus placards. But let the mishap of disorientation once occur, and the sense of anxiety and even terror that accompanies it reveals to us how closely it is linked to our sense of balance and well-being'.⁸

Lynch' koppeling van een retoriek van het verlies van plaats aan gevaar en angst duikt een decennium later opnieuw op in een onderzoek dat de fordistische ontwikkelingen in de stedelijke ruimte volledig lijkt te omarmen: de analyse van *Learning from Las Vegas* uit 1972 door Robert Venturi en Denise Scott Brown. 'A driver thirty years ago could maintain a sense of orientation in space. At the simple crossroad a little sign with an arrow confirmed what was obvious. One knew where one was. When the crossroads becomes a cloverleaf (...) the driver has no time to ponder paradoxical subtleties within a dangerous, sinuous maze', schrijven Venturi en Scott Brown.⁹

Het proclameren van een *verlies van plaats*, en het relateren ervan aan gevaar en angst, is echter niet onschuldig. In het werk van Cullen, Lynch en Venturi is

7 Mark Wigley, 'Lost in Space', in: Michael Speaks (ed.), *The Critical Landscape*, Rotterdam, 1996, p. 34.

8 Kevin Lynch, *The Image of the City*, Cambridge (Mass.), 1965, p. 4.

9 Robert Venturi, Denise Scott Brown & Steven Izenour, *Learning from Las Vegas*, Cambridge (Mass.), 1972, p. 9.

6 Gordon Cullen, *The Concise Townscape*, Londen, 1971, p. 133.

7 Mark Wigley, 'Lost in Space', in: Michael Speaks (red.), *The Critical Landscape*, Rotterdam, 1996, p. 34.

8 Kevin Lynch, *The Image of the City*, Cambridge (Mass.), 1965, p. 4.

9 Robert Venturi, Denise Scott Brown en Steven Izenour, *Learning from Las Vegas*, Cambridge (Mass.), 1972, p. 9.

10 Cullen, *The Concise Townscape*, p. 123.

11 Ibidem, p. 25.

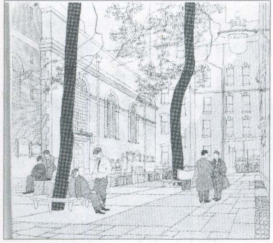

'Plaats' en het eeuwenoude beeld van de marktplaats \ 'Place' and the age-old image of the marketplace (uitfrom: Gordon Cullen, *The Concise Townscape*)

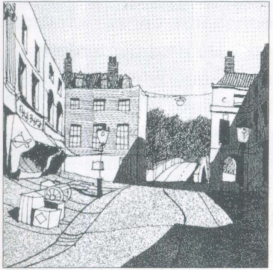

'Plaats': beschutting en veiligheid \ 'Place': protection and security (uitfrom: Gordon Cullen, *The Concise Townscape*)

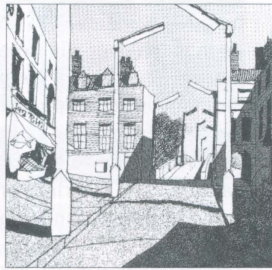
41

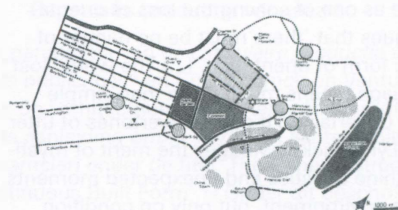
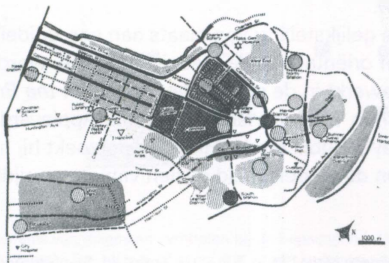
Stedelijke ruimte als 'kamer' \ Urban space as 'room' (uitfrom: Gordon Cullen, *The Concise Townscape*)

'Kinetic unity': met het visueel openen van de stedelijke scène verdwijnt volgens Cullen het gevoel van plaats \ 'Kinetic unity': by visually opening the urban scene the sense of place disappears according to Cullen (uitfrom: Gordon Cullen, *The Concise Townscape*)

De kaart van Boston opgesteld aan de hand van interviews (links) en aan de hand van geschetste tekeningen (rechts) \ The Boston image as derived from verbal interviews (left) and as derived from sketch maps (right) (uitfrom: Kevin Lynch, *The Image of the City*)

de retoriek van verlies, gevaar en angst intentioneel, en de afspiegeling van een weloverwogen grondige verschuiving in de taak van de stedenbouw en het stadsontwerp, waarvoor dit onderzoek de krijtlijnen uitzet. De vooroorlogse bestemming van het stadsontwerp en de stedenbouw wordt hierbij haast volstrekt genegeerd. Waren in de eerste helft van de twintigste eeuw de beheersing van het sociale en de vormgeving ervan in tijd en ruimte een van de belangrijkste opgaven, dan lijkt nu het oplossen van de effecten van de 'niet-plaats' door middel van de *productie van plaats* aan de orde. De opdracht van de stedenbouwkundige wordt het beschermen en beveiligen van de stedeling tegen het *verlies van plaats*.

Deze omschrijving van de veranderde opgave van de stedenbouw gaat gepaard met een grondige transformatie van de definitie van het begrip *plaats*. De door Augé geschetste eeuwenoude definitie vervalt. In de speculatieve delen van het onderzoek van Cullen, Lynch en Venturi wordt plaats een begrip dat zich lijkt te onttrekken aan het tijd-ruimtelijke continuüm van de stedelijkheid. *Plaats* wordt een *capsulaire categorie*.

Zo wordt in het onderzoek van Gordon Cullen de nieuwe opdracht van de stedenbouw verbonden met de invoering van welomschreven en bekende stedelijke figuren. Als hij, in *The Concise Townscape*, de categorie 'plaats' en haar 'toe-eigening' (possession) als de centrale aandachtspunten van de stedenbouw naar voren schuift, worden zij onmiddellijk verbonden met het eeuwenoude beeld van de marktplaats. Vervolgens wordt de gewenste aandacht voor plaats gerelateerd aan argumenten over beschutting en veiligheid. Cullen definieert de taak van de stedenbouwkundige als: 'to create out of the demands of the human race for shelter and communication, leisure and ceremonial, a human kind of scenery. (...) There are cases in which the practical as well as the scenic requirements demand a visual obstacle or a sense of enclosure, and here railings or walls may actually be an asset – an improvement – to the scene'.¹⁰ Deze doelstellingen worden herkend in stedelijke figuren als 'enclaves', 'accessible places', 'rooms' – allemaal ruimten met een visueel duidelijk gedefinieerde vorm. Gesitueerd buiten de belangrijkste verkeersstromen, bieden deze welomschreven plaatsen 'the advantage of commanding the scene from a position of safety and strength'.¹¹

studies by Cullen, Lynch and Venturi, place becomes a notion seemingly bereft of the time-space continuum of urbanism. *Place* becomes a *capsular category*.

In the study by Gordon Cullen, for example, the new task for urban design is linked to the introduction of clearly defined and familiar urban figures. When, in *The Concise Townscape*, he presents the category 'place' and its 'possession' as prime areas of focus in urban design, they are immediately linked to the centuries-old image of the market-place. The desired attention for place is subsequently related to arguments about shelter and safety. Cullen defines the urban designer's task thus: 'to create out of the demands of the human race for shelter and communication, leisure and ceremonial, a human kind of scenery. (...) There are cases in which the practical as well as the scenic requirements demand a visual obstacle or a sense of enclosure, and here railings or walls may actually be an asset – an improvement – to the scene.'¹⁰ These objectives are apprehensible in urban figures like 'enclaves', 'accessible places', 'rooms' – all of them spaces with a clearly defined visual form. Situated beyond the most important traffic arteries, these carefully defined places offer 'the advantage of commanding the scene from a position of safety and strength'.¹¹

Urban spaces that, owing to their clear formal definition and isolation, possess the qualities of rooms, create, in Cullen's words, a *sense of place*, which can be set against the diffuse reality of the 'non-place urban realm'. The category 'kinetic unity' underlines this. The sought-after and ideal 'kinetic unity' – an enclosed and static urban space – is destroyed as soon as modern lampposts are added. According to Cullen, the visual opening of an urban scene leads to the disappearance of the *sense of place*. Cullen's method for the creation of place can be described as a domestication and isolation of the urban. The sought-after urban *places* are clearly defined rooms that are isolated from the surrounding urban environment. The urban, once interiorized, is reduced to a manageable and controllable entity.

In *The Image of the City*, Kevin Lynch interprets the urban design task of compensating for the *loss of place* as one of solving the loss of orientation. He argues that 'there must be no danger of losing basic form of orientation. (...) The word "lost" in our language means much more than simple geographic uncertainty; it carries overtones of utter disaster.'¹² Lynch acknowledges the merit of mystical, labyrinthine qualities and unexpected moments in the urban environment, but only on condition

Stedelijke ruimten, die omwille van hun duidelijke formele definitie en afzondering de eigenschappen van een kamer (room) bezitten, creëren volgens Cullen een *gevoel van plaats*, dat tegenover de verstrooide realiteit van de 'non-place urban realm' kan worden gesteld. De categorie 'kinetic unity' onderstreept dit. De gewilde en ideale 'kinetic unity' – een omsloten en statische stedelijke ruimte – wordt vernietigd op het moment dat er moderne lantaarnpalen worden geplaatst. Met het visueel openen van het stedelijke toneel verdwijnt volgens Cullen het *gevoel van plaats*. Cullens methode voor het creëren van plaats kan worden omschreven als een domesticatie en isolering van het stedelijke. De beoogde stedelijke *plaatsen* zijn duidelijk gedefinieerde kamers die geïsoleerd zijn van de omringende stedelijkheid. Door het stedelijke te verinnerlijken, wordt het herleid tot een handelbaar en beheersbaar geheel.

In *The Image of the City* vertaalt Kevin Lynch de opdracht van de stedenbouw om het *verlies van plaats* te compenseren, als het oplossen van het verlies aan oriëntatie. Hij stelt dat 'there must be no danger of losing basic form of orientation. (...) The word "lost" in our language means much more than simple geographic uncertainty; it carries overtones of utter disaster.'¹² Lynch erkent de waarde van mystieke, labirynthische kwaliteiten of onverwachte momenten in de stedelijke omgeving, maar enkel op voorwaarde dat zij zich voordoen in 'an over-all framework'. De desoriënterende momenten moeten een plaats krijgen binnen een grotere, duidelijk gedefinieerde stedelijke ruimte. Het gevoel van desoriëntatie moet beperkt blijven tot kleine zones zodat ze een korte duur hebben en leesbaar worden: 'The labyrinth or mystery must in itself have some form that can be explored and in time apprehended.'

Voor Lynch moet de stedelijke omgeving ontwikkeld worden vanuit duidelijke oriëntatiemogelijkheden en vanuit een helder bewustzijn van het belangrijke instrument dat de mens hiervoor ter beschikking heeft: zijn 'mental maps'. Deze cognitieve voorstellingen van de stedelijke omgeving beschouwt Lynch als het psychologische middel bij uitstek om te overleven in een stedelijkheid, die wordt gekarakteriseerd door het *verlies van plaats*. Het ondersteunen van *mental maps* door de introductie van duidelijk leesbare stedelijke elementen als 'paths', 'edges', 'nodes', 'districts' en 'landmarks', formuleert hij als opdracht voor de stedenbouw.

De gelijkstelling van plaats aan een duidelijke positie of oriëntatie in de stedelijke ruimte, wordt verder uitgewerkt in de studie *The View from the Road*, die Lynch in 1964 samen met Donald Appleyard en John Meyer publiceerde. Hierin onderzoekt hij het beeld van de stedelijkheid gezien vanuit een rijdende

10 Cullen, *The Concise Townscape*, p. 123.

12 Lynch, *The Image of the City*, p. 5.

11 Ibid., p. 25.

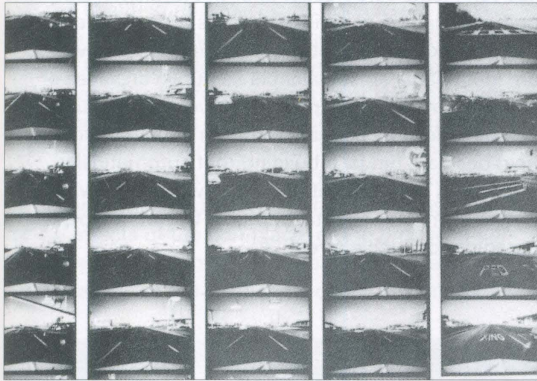
12 Lynch, *The Image of the City*, p. 5.

13 Kenneth Frampton, 'The Generic Street as Continuous Built

Form', in: Stanford Anderson (red.), *On Streets*, Cambridge (Mass.), 1978, pp. 309-339.

De voorruit als filmbeeld, de nieuwe 'plaats' van de stad \ The window-screen as a movie-image, the new 'place' of the city (uit:from: Donald Appleyard, Kevin Lynch, John R. Myer, *The View from the Road*, 1964)

De ervaring van de stedelijke ruimte vanuit de auto \ The experience of the urban space from the car (uit:from: Robert Venturi, Denise Scott Brown, Steven Izenour, *Learning from Las Vegas*)

SCALESPEEDSYMBOL

AMIENS		persuader to enclosed space	■	◡	⊕
EGYPTIAN PYLON		space divider with civic messages	■	◡	W
TRIUMPHAL ARCH		complex-space connector	■	◡	W⊕
ROMAN THEATRE		ambiguous back drop	■	◡	⊕
HIWAY BILLBOARD		fast-space per sunder	■	○	W⊕
LAS VEGAS		fast-space connector	■	○	W⊕

De geschiedenis van tekens en symbolen bij de bepaling van stedelijke ruimte tot 'plaats' \ The history of signs and symbols defining urban space as 'place' (uit:from: Robert Venturi, Denise Scott Brown, Steven Izenour, *Learning from Las Vegas*)

auto. In het boek worden de opeenvolgende beelden, die door de voorruit van een auto zijn gemaakt, beoordeeld op hun vermogen om de kijker te lokaliseren. Deze beelden worden geacht een zekere architectuur te bezitten, en de stedelijke omgeving een architectuur te verlenen. Filmbeelden die waren gemaakt door de voorruit van de auto worden gebruikt om een nieuwe perceptuele betekenis van *plaats* te creëren.

Een soortgelijk verband tussen plaats en lokaliseerbaarheid kenmerkt de analyse van *Learning from Las Vegas*, waarin Venturi en Scott Brown de stedelijke omgeving benaderen vanuit de functionele en perceptuele realiteit van de auto. Door hun aandacht te richten op de oriënterende rol van de auto in de perceptie van de Las Vegas-strip, trachten Venturi en Scott Brown aan te duiden dat het begrip *plaats* – binnen de nieuwe stedelijke werkelijkheid – onderhevig is aan belangrijke semantische verschuivingen. Door reclameborden, parkeerplaatsen, lichtreclames en verkeersborden als essentiële elementen te beschouwen voor het *gevoel van plaats* van de automobilist, herleiden zij de strip tot een welomschreven en leesbare omgeving die met de stedeling communiceert, net zoals eerdere stedelijke omgevingen.

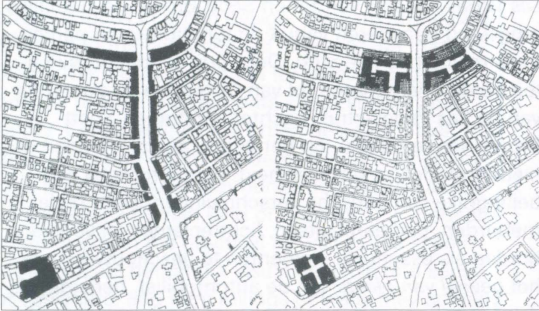
Uit het voorgaande kan worden geconcludeerd dat de retoriek van het *verlies van plaats*, dat vaak gekoppeld is aan de *capsulaire effecten* van het fordisme op de stedelijke omgeving en de daaruit voortvloeiende niet-plaatsen, een specifieke lijn van stedelijke analyse genereert – hier vertegenwoordigd door het werk van Gordon Cullen, Kevin Lynch en het Venturi Scott Brown partnership. Het paradigma van *verlies van plaats* is niet alleen de aanleiding voor deze analyses, het brengt ook een kentering teweeg in hun definitie van de opgave en inzet van de stedenbouw. Het onderzoek van Cullen, Lynch en Venturi definieert de compensatie van de effecten van de niet-plaats of de *productie van plaats* als de belangrijkste stedenbouwkundige opdracht. De *productie van plaats* krijgt in de verschillende analyses een heel eigen uitwerking. *Plaats* wordt niet meer geassocieerd met een specifiek en uniek ruimtelijk en sociaal momentum, maar wordt een categorie die autonoom staat tegenover, en isoleerbaar is van het tijd-ruimtelijke continuüm van de stedelijkheid. *Plaats* als *capsulaire categorie* wordt opgeworpen als therapie voor de effecten van de *non-place urban realm*.

Capsulaire productie van plaats

Het paradigma van de *capsulaire productie van plaats* in de publicaties van Cullen, Lynch en Venturi vormt voor de architectuurcriticus Kenneth Frampton de indirecte aanleiding om in 1975 een aantal projecten te verzamelen onder de titel 'The Generic Street as Continuous Built Form'.¹³ Onder dit opschrift verzamelt Frampton ontwerpen als Golden Lane Housing (1952) van Alison en Peter Smithson en de zogeheten

Golden Lane Housing Prototype van Alison en Peter Smithson gemonteerd in de gebombardeerde Coventry \ Alison en Peter Smithson's Golden Lane Prototype superimposed on bombed-out Coventry (uitfrom: Kenneth Frampton, 'The Generic Street as Continuous Built Form', in: Stanford Anderson (ed.), *On Streets*, 1978)

Prototypische winkelenclaves voor Tokio door Maki en Othaka uit 1962 \ Prototypical stores for Tokyo by Maki and Othaka in 1962 (uitfrom: Kenneth Frampton, 'The Generic Street as Continuous Built Form')

that they occur within 'an over-all framework'. The disorientating moments must be set within a larger, clearly defined urban space. The sense of disorientation must be limited to small zones so that they are of limited duration and apprehensible: 'The labyrinth or mystery must in itself have some form that can be explored and in time apprehended.'

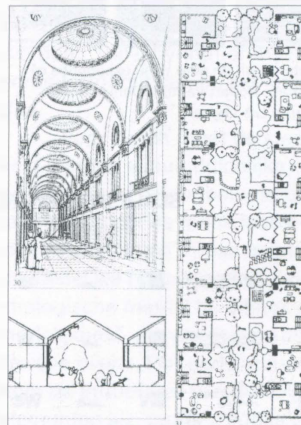
For Lynch, development of the urban environment must aim to establish clear possibilities for orientation and from a clear awareness of the important instrument that man has at his disposal: his 'mental maps'. Lynch considers these cognitive representations of the urban environment as the ideal psychological means of surviving in a city characterized by a *loss of place*. He formulates the task for urban design as facilitating mental maps through the introduction of clearly apprehensible urban elements such as 'paths', 'edges', 'nodes', 'districts,' and 'landmarks'.

The equating of place to a clear position or orientation in urban space had earlier been explored in *The View from the Road*, a study by Lynch, together with Donald Appleyard and John Meyer, published in 1964. This examines images of urbanism as seen from a moving car. In the book the sequence of images made through the front windscreen of a car are assessed according to their capacity to localize the viewer. These images were considered to possess a certain architecture, and the possibility of conferring an architecture on the urban environment. Images filmed through the front windscreen of the car were used to create a new perceptual understanding of *place*.

prototypische winkelenclaves voor Tokio door Maki en Othaka uit 1962 – een project voor de reconstructie van een bestaande winkelstraat tot 'enclaves' die zijn afgezonderd van de straat. Verder zijn er ook alledaagse winkelcentra en gebouwen voor studentenhuisvesting in zijn artikel opgenomen.

De specifieke selectie van projecten en hun gemeenschappelijke kenmerken verklaart Frampton vanuit de retoriek van het *verlies van plaats*. Hij schrijft dat 'there seems to be the necessity to reintroduce in the abstract anonymity of the megalopolis type forms, which are capable of generating something of that sense of public space, or rather place, that has always characterised the denser parts of the traditional city'.¹⁴

Net zoals in de analyses van Cullen, Lynch en Venturi is het capsulaire hier geen element dat behoort tot de pathologie van de *non-place stedelijke sfeer* (non-place urban realm), maar veeleer een therapie voor het verlies van plaats veroorzaakt door het fordisme. De opdracht van de generieke straat is 'to engender as it were breaks in the abstract motopian system, which are identifiable as sustainable as public enclaves of varying density and capacity'.¹⁵ Over de definitie van een generieke straat laat Frampton geen onduidelijkheid bestaan, het is 'a building that automatically engenders active street space (...) within its own corporeal form. The oriental bazaar is the archetypical paradigm of such a street'.¹⁶

Royal Mint Square Housing in London, Nigel Greenhill & John Jenner, 1974 (uitfrom: Kenneth Frampton, 'The Generic Street as Continuous Built Form')

14 Ibidem, p. 312.
15 Ibidem, p. 312.
16 Ibidem, p. 336.

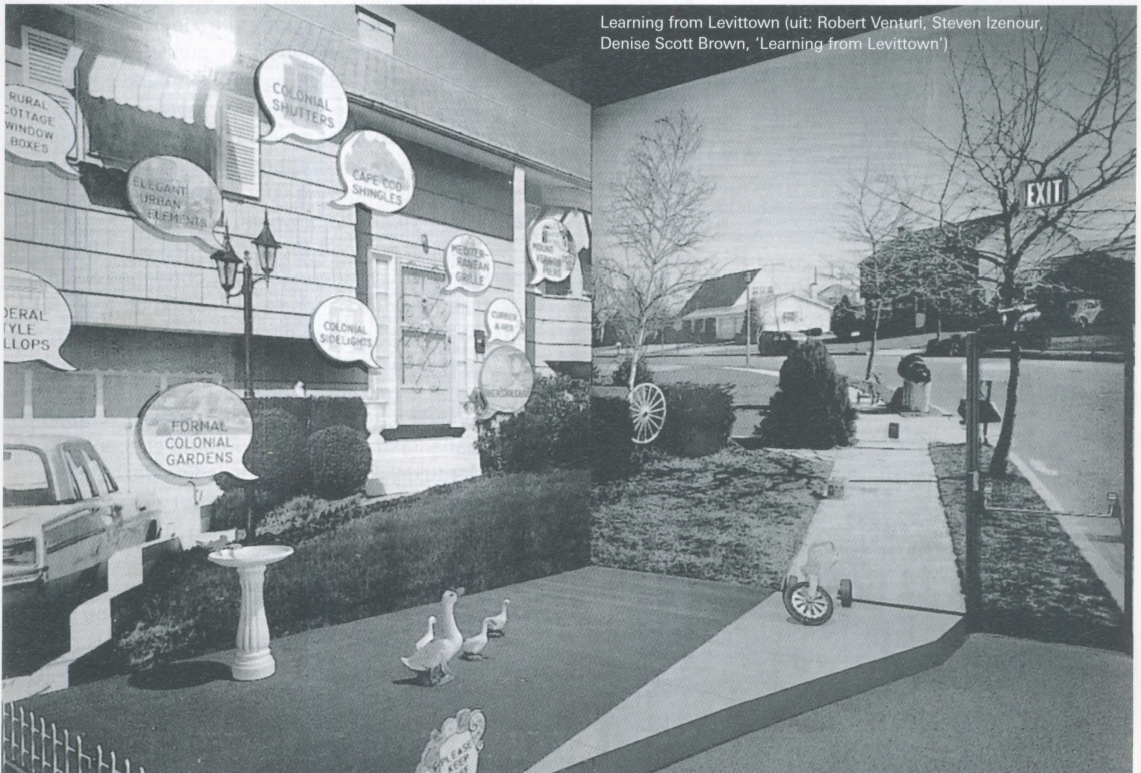
17 Ibidem, p. 327.
18 Ibidem, p. 336.

A similar link between place and the capacity to localize characterizes Venturi and Scott Brown's study *Learning from Las Vegas*, which approaches the urban environment from the functional and perceptual reality of the car. Focusing attention on the orientating capacity of the car in how the Las Vegas strip is apprehended, Venturi and Scott Brown attempt to illustrate that the notion of place – within the new urban reality – is subject to an important semantic shift. By considering advertising signs, parking lots, neon lights and traffic signs as essential elements for the *sense of place* of the car driver, they reduce the strip to a clearly defined and apprehensible environment that communicates, just like earlier urban environments, with the urban dweller.

From all this, it can be concluded that the rhetoric of the *loss of place*, often linked to the *capsular effects* of Fordism on the urban environment and the resulting non-places, has generated a specific line of urban analysis, represented here by the work of Gordon Cullen, Kevin Lynch, and the Venturi and Scott Brown partnership. The paradigm of *loss of place* does not just prompt these analyses; it also engenders a change in their definition of the task and objective of urban design. The studies by Cullen, Lynch and Venturi define compensating for the effects of the non-place, or the *production of place*, as the most important urban-design task. In various analyses the *production of place* is interpret-

De duidelijk gedefinieerde capsulaire ruimte, opgebouwd uit een continue architectonische vorm, is het antwoord op de verstrooide fordistische stedelijkheid. Het capsulaire figureert als volwaardig alternatief voor de *non-place stedelijke sfeer*. De verinnerlijkte figuur van de stedelijke straat wordt opgevoerd als een waardevol instrument voor de *productie van plaats*. In een commentaar bij een van de vele voorbeelden van zijn generieke straat, de lineaire arcade van Royal Mint Square Housing in Londen (1974, Nigel Greenhill en John Jenner), schrijft Frampton: 'There is little doubt that the arcade is capable of establishing a convincing sense of place through the simulation of the street experience of the traditional city.'¹⁷ Dit *gevoel van plaats* wordt in een afsluitende paragraaf over de 'Rationale and the potential of the generic street' in verband gebracht met een betoog over bescherming en veiligheid, als hij stelt dat: 'generic forms (...) should engender a sense of enclosure and establish a clear differentiation between public and private domains'.¹⁸

Framptons artikel toont een belangrijk gemeenschappelijk aspect van een hele reeks naoorlogse stedenbouwkundige projecten: een *capsulaire benadering van plaats*. In het stadsontwerp van na de jaren vijftig wordt *plaats* een expliciete categorie en het voorwerp van thematisering. Losgekoppeld van het tijd-ruimtecontinuüm van de hedendaagse stad wordt plaats *naratief*. Framptons artikel laat zien dat de opdracht van de stedenbouw in een *non-place urban realm* het nar-

Learning from Levittown (uit: Robert Venturi, Steven Izenour, Denise Scott Brown, 'Learning from Levittown')

ed in entirely different ways. *Place* is no longer associated with a specific and unique spatial and social momentum, but becomes a category autonomously set against, and capable of being isolated from, the time-space continuum of urbanism. As a *capsular category*, place is put forward as a therapy to counteract the effects of the *non-place urban realm*.

Capsular Production of Place

For architecture critic Kenneth Frampton, the paradigm of the *capsular production of place*, outlined in the publications of Cullen, Lynch and Venturi, formed the indirect inspiration to compile a number of projects in 1975 under the title 'The Generic Street as Continuous Built Form'.¹³ Under this heading Frampton grouped such designs as the Golden Lane Housing (1952) by Alison and Peter Smithson and the so-called prototypical shopping enclaves in Tokyo by Maki and Othaka (1962) – a project for the conversion of an existing shopping street into 'enclaves' recessed from the street. The article also includes ordinary shopping centres and student accommodation.

Frampton explains the specific selection of projects and their common characteristics using the rhetoric of *loss of place*. He writes that 'there seems to be the necessity to reintroduce in the abstract anonymity of the megalopolis type forms, which are capable of generating something of that sense of public space, or rather place, that has always characterized the denser parts of the traditional city'.¹⁴

Just as in the studies of Cullen, Lynch and Venturi, the capsular here is not an element belonging to the pathology of the *non-place urban realm*, but rather a therapy for the loss of place caused by Fordism. The task of the generic street is 'to engender as it were breaks in the abstract motopian system, which are identifiable and sustainable as public enclaves of varying density and capacity'.¹⁵ About the definition of a generic street, Frampton is unequivocal. It is 'a building that automatically engenders active street space (...) within its own corporeal form. The oriental bazaar is the archetypal paradigm of such a street'.¹⁶

The well-defined capsular space, composed of a continuous architectural form, is the response to the diffuse urbanism of Fordism. The capsular acts as a fully-fledged alternative for the *non-place urban realm*. The interiorised figure of the urban street is presented as a valuable instrument in the *production of place*. Referring to one of the many examples of his generic street, the linear arcade of Royal Mint Square Housing in London (1974, Nigel Greenhill and John Jenner), Frampton writes:

ratief produceren van bekende sociale en fysieke structuren is; kortom: het verhalen van *plaats*.

Affirmaties van publiek leven

Door een merkwaardige paradigmatische verschuiving in de jaren negentig laat het vertoog over stedelijkheid de therapie voor de *non-place urban realm* verkeren in zijn pathologie. Wat in de jaren zeventig was ontworpen om het *verlies van plaats* op te lossen – Framptons generische of capsulaire architectuur – geeft dertig jaar later aanleiding tot uitspraken als 'the evacuation of the public realm' (Koolhaas), 'the end of public space' (Sorkin) or 'the abolishment of the public sphere' (De Cauter). De retoriek van *verlies* lijkt te blijven voortbestaan – en met de retoriek ook het discours over stad en stedelijkheid.

Ver weg van het discours, in de stedelijke realiteit, bewonen mensen ondertussen nieuwe generieke en capsulaire omgevingen. De publieke ruimten van deze nieuwe omgevingen zijn niet leeggelopen, integendeel zelfs, zoals een vroege studie van deze generieke en capsulaire omgevingen – de analyse van Levittown door Venturi en Scott Brown – illustreert. Uitgevoerd als deel van een workshop aan Yale University in 1970 werd dit onderzoek de basis voor de tentoonstelling *Signs of Life. Symbols in the American City*.

In deze omvattende analyse van een fabrieksvoorstad, waar niet-Afro-Amerikaanse werknemers van de Levittown-fabriek in gestandaardiseerde huizen woonden, toonden Venturi en Scott Brown aan dat een generieke en capsulaire omgeving de plaats kan zijn voor dagelijkse interventies in de publieke ruimte. De fysieke elementen die de suburb kenmerken – de straten, huizen, daken, oprijlanen en voordeuren – zijn oorspronkelijk uitdrukkingen van functionele behoeften zoals toegang en beschutting, maar ze vormen bovendien de ideale omgeving voor de publieke uitdrukking van de voorstedelijke bewoner.

Venturi en Scott Brown toonden aan, dat de voortdurende veranderingen van, correcties op en geschillen over de generieke omgeving door de bewoners als uitdrukking van een bijzondere betrokkenheid bij de publieke ruimte kunnen worden beschouwd. Slingerend aangelegde toegangspaadjes, romantische dakoverstekten, tuinversieringen, koloniale voordeuren en straatlantaarns bleken decoratieve elementen met een overduidelijke symbolische lading die het de bewoners mogelijk maakten om over zichzelf te communiceren. Deze elementen bleken hun symbolische boodschappen op verschillende niveaus over te brengen, afhankelijk van de afstand waarop ze werden waargenomen. De analyse toonde aan, dat op de grens tussen straat en voortuin elementen als postbussen, hekken en andere 'entrance markers' de verhouding tussen het volledig publieke en het deels private afbakenden. Vanaf de straat waren het vooral de eclec-

PERSONAL & SOCIAL IDENTITY

To own one's own home is a physical expression of individual enterprise, of independence, and of freedom of spirit." Herbert Hoover 1931)

'There is little doubt that the arcade is capable of establishing a convincing sense of place through the simulation of the street experience of the traditional city.'¹⁷ In a closing chapter on 'Rationale and the potential of the generic street', this *sense of place* is linked to a discussion about protection and safety, when he argues that 'generic forms (...) should engender a sense of enclosure and establish a clear differentiation between public and private domains'.¹⁸

Frampton's article illustrates an important common aspect of a whole series of post-war urban projects: a *capsular approach to place*. In urban design after the 1950s, *place* itself becomes an explicit category and the subject of thematisation. Freed from the time-space continuum of urbanity, *place* becomes *narrative*. Frampton's article illustrates that the task of urban design in a *non-place urban realm* is to produce the narrative of familiar social and physical structures: in short, the narration of *place*.

Affirmations of Public Life

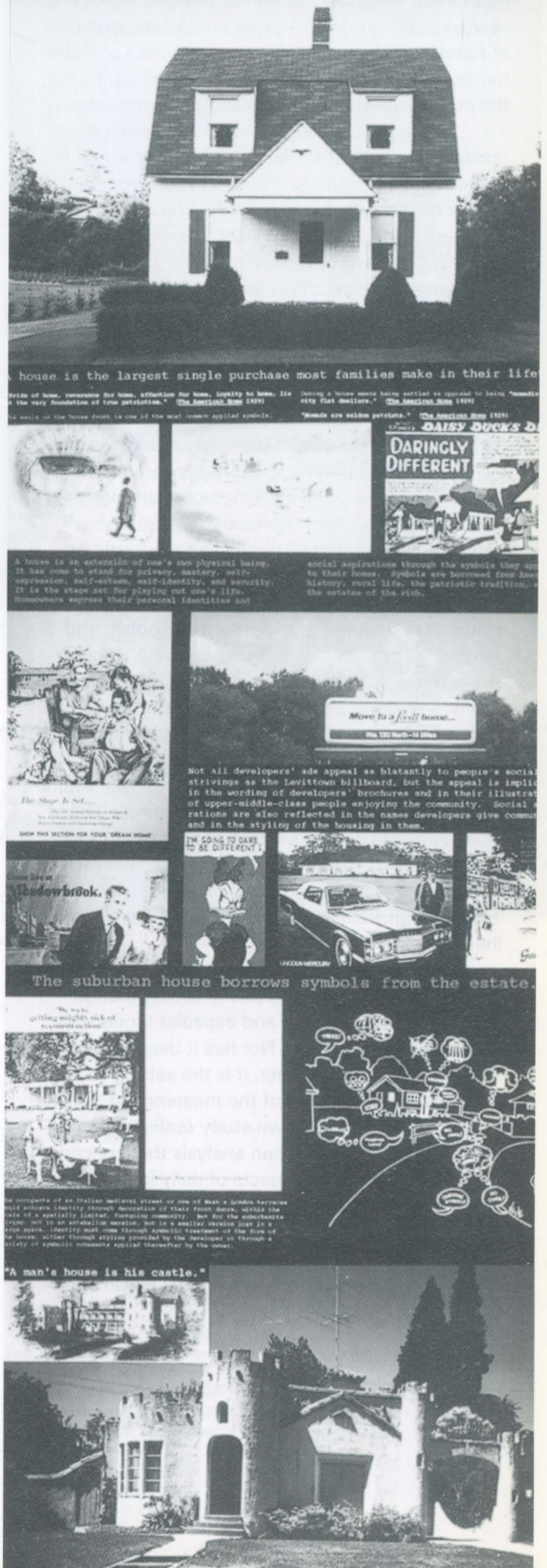
Owing to a remarkable paradigmatic shift in the 1990s, the discourse on urbanism has halted the therapy for the *non-place urban realm* in its pathology. What had been deployed to solve the *loss of place* in the 1970s – Frampton's generic or capsular architecture – has given rise thirty years later to such phrases as 'the evacuation of the public realm' (Koolhaas), 'the end of public space' (Sorkin), and 'the abolishment of the public sphere' (De Cauter). The rhetoric of *loss* appears to have survived – and so too, along with that rhetoric, the discourse on the city and urbanism.

Meanwhile, far removed from that discourse, people inhabit new generic and capsular environments in the urban reality. The public spaces of these new environments have not been evacuated. Quite the contrary in fact, as illustrated by an early study into these generic and capsular environments: the analysis of Levittown by Venturi and Scott Brown. Conducted as part of a workshop at Yale University in 1970, this study laid the foundation for the exhibition *Signs of Life. Symbols in the American City*.

In this wide-ranging analysis of an industrial suburb, where non-Afro-American workers from the Levittown factories lived in standard housing, Venturi and Scott Brown illustrate that a generic and capsular environment could form the setting for daily public interventions. Those physical elements

47

Interventions in de dagelijkse ruimte \ Interventions in everyday space (left from: Robert Venturi, Steven Izenour, Denise Scott Brown, 'Learning from Levittown')

13 Kenneth Frampton, 'The Generic Street as Continuous Built Form', in: Stanford Anderson (ed.), *On Streets*, Cambridge (Mass.), 1978, p. 309-339.
 14 Ibid., p. 312.
 15 Ibid., p. 312.
 16 Ibid., p. 336.
 17 Ibid., p. 327.
 18 Ibid., p. 336.

that define the suburb – streets, houses, roofs, driveways and frontdoors – were original expressions of functional requirements such as access and shelter, but moreover, they formed the ideal setting for the public expressions of the suburban resident.

Venturi and Scott Brown illustrate that the residents' continual alterations and improvements to, and protests against, the generic environment can be considered as expressions of a particular engagement in the public realm. Winding access pathways, romantically jutting eaves, garden ornaments, colonial frontdoors and street lampposts turned out to be decorative elements with a clear symbolic meaning that allowed residents to communicate about themselves. These elements appeared to transmit their symbolic messages at different scales, depending on the distance from which they were viewed. The study illustrated that elements such as mailboxes, fences and other 'entrance markers' defining the boundary between street and front garden defined the relationship between the completely public and the partly private. From the street, eclectic images and ornaments in the garden around the house mainly reflected the field of tension between public and private.

These interventions in the daily space of the street, driveway and front door appeared to be not only expressions of tradition, ownership and a sense of rural life, but also of essential aspects of the public realm such as social status, social aspiration, personal identity and individual liberty. These ordinary and everyday interventions turned out to be extremely important for the communication of essential 'messages about the environment to make it comprehensible and therefore usable by people in their daily lives'.¹⁹

Venturi and Scott Brown's study of Levittown proves that contemporary public space, though characterized by generic and capsular tendencies, has not been evacuated. Nor has it been superseded or discarded. Rather, it is the setting for a continuous re-definition of the meanings of 'private' and 'public'. The Levittown study outlines the contours of a direction in urban analysis that concentrates on the multiple aspects of daily intervention in the public realm, not only in the suburban generic environments but also in their urban equivalents.

Translation: InOtherWords, Billy Nolan

tische beelden en ornamenten in de tuin rond het huis, die het spanningsveld tussen het publieke en het private weergaven.

Deze interventies in de dagelijkse ruimte van straat, oprijlaan en voordeur bleken niet enkel uitdrukking van traditie, eigendom en een gevoel van ruraal leven, maar ook van essentiële aspecten van de publieke ruimte als sociale status, sociale aspiratie, persoonlijke identiteit en individuele vrijheid. Deze gewone en alledaagse ingrepen bleken uiterst belangrijk voor de communicatie van essentiële 'messages about the environment to make it comprehensible and therefore usable by people in their daily lives'.¹⁹

Het onderzoek van Levittown door Venturi en Scott Brown bewijst dat de hedendaagse publieke ruimte, hoewel gekenmerkt door generieke en capsulaire tendensen, niet leeggelopen is, noch voorbijgestreefd of verworpen, maar veeleer locus van een voortdurende herdefinitie van de betekenisinhoud van 'privaat' en 'publiek'. De analyse van Levittown schetst de contouren voor een richting in de stadsanalyse, die zich concentreert op de betekenis van dagelijkse interventies in het publieke domein, niet enkel in de suburbane generieke omgevingen, maar ook in hun urbane tegenhangers.

Voetgangersbrug in Hong Kong \ Pedestrian bridge in Hong Kong (fotofoto: Mapoffice)

19 Robert Venturi, Steven Izenour & Denise Scott Brown, 'Learning from Levittown. The Home', in: *Venturi Scott Brown and Associates. On Houses and Housing*, Architectural Monographs No. 21, London, (1992), p. 58.

19 Robert Venturi, Steven Izenour en Denise Scott Brown, 'Learning from Levittown. The Home', in: *Venturi Scott Brown and Associates. On Houses and Housing*, Architectural Monographs nr. 21, London, (1992), p. 58.